

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**NEUVOSTOLIITON MUODOSTAMA UHKA RUOTSIN
PUOLUSTUSSUUNNITTELUSSA 1950-LUVULLA**

Sotatieteen kandidaatin
opinnäytetyö

Kadetti Aleksi Lintunen

Kadettikurssi 93

Huhtikuu 2009

Kurssi	Linja
93. Kadettikurssi	Jalkaväkilinja, kranaatinheitinopintosuunta.
Tekijä	
Kadetti Aleksi Lintunen	
Työn nimi	
Neuvostoliiton muodostama uhka Ruotsin puolustussuunnittelussa 1950-luvulla	
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka
Sotahistoria	Tekijän hallussa
Aika 26.4.2009	Tekstisivuja 27 Liitesivuja 0
<p>Tiivistelmä</p> <p>Kylmän sodan alkaminen toisen maailmansodan jälkeen merkitsi Ruotsille turvallisuuspoliittista ongelmaa. Ruotsi katsoi voivansa puolueettomuuspolitiikan ja vahvan puolustuksen avulla parhaiten säilyttää maan itsenäisyyden. Kuitenkin samalla Ruotsissa katsottiin eristäytyneen puolueettomuuden yksistään olevan riittämätöntä takaamaan maan turvallisuus. Kylmän sodan vuosina Ruotsia hallitsi uhkakuva, joka oli heitä vastaan kohdistuva suurhyökkäys, invaasio. Tämän uhkakuvan mukaisesti Ruotsi teki poliittiset linjaukset sellaiseksi, että valtakuntaa oli puolustettava kaikin käytettävissä olevin resurssein.</p> <p>Tutkimuksessa selvitetään millainen oli Neuvostoliiton muodostama uhka Ruotsin puolustussuunnittelussa 1950-luvulla sekä miten Ruotsi tuohon uhkaan varautui. Tutkimuksessa käytetään kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, jossa käsitellään perinteiseen tapaan aihetta käsittelevää lähdeaineistoa.</p> <p>Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että Neuvostoliiton hyökkäys oli Ruotsin suurin uhkakuva 1950-luvulla ja, että tähän uhkaan varauduttiin Ruotsissa mittavin järjestelyin. Ruotsi oli omassa puolustussuunnittelussaan valmistautunut sen muodostaman uhkakuvan mukaisiin sotateimiin ja se oli valmis puolustamaan maataan mahdollisen hyökkäyksen tapahduttua.</p>	
<p>Avainsanat: Ruotsi, Neuvostoliitto, kylmä sota, 1950-luku, doktriini, uhkakuva, puolustussuunnittelu</p>	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	4
1.1 Tutkimusongelma ja menetelmät	4
1.2 Tutkimuksen rakenne ja rajaukset	5
1.3 Käsitteitä ja määritelmiä	6
1.4 Lähdeaineisto	7
2. HISTORIALLISET TAUSTATEKIJÄT.....	9
2.1 Maantieteellinen sijainti ja sotilasmaantiede	9
2.2 Ruotsin turvallisuus- ja puolustuspolitiikka	11
3. RUOTSIN UHKAKUVAT	12
3.1 Neuvostoliiton strateginen näkemys Pohjolasta.....	13
3.2 Neuvostoliiton muodostama uhkakuva Skandinaviassa.....	15
3.3 Uhkakuvat Ruotsin operatiivisessa suunnittelussa	18
4. RUOTSIN PUOLUSTUSRATKAISUT	20
4.1 Ruotsin operatiivinen suunnittelu ja puolustusdoktriini.....	20
4.2 Ruotsin ydinaseohjelma	23
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	24
LÄHTEET.....	26

1. JOHDANTO

Kylmän sodan alkaminen toisen maailmansodan jälkeen merkitsi Ruotsille turvallisuuspoliittista ongelmaa. Ruotsi katsoi voivansa puolueettomuuspolitiikan ja vahvan puolustuksen avulla parhaiten säilyttää maan itsenäisyyden. Kuitenkin samalla Ruotsissa katsottiin eristäytyneen puolueettomuuden yksistään olevan riittämätöntä takaamaan maan turvallisuus. Sotilaallisesti Ruotsi tarvitsi lännen apua ja taloudellisesti se oli riippuvainen kaupankäynnistään pääosin länsivaltojen kanssa.¹

Kylmän sodan vuosina Ruotsia hallitsi uhkakuva, joka oli heitä vastaan kohdistuva suurhyökkäys, invaasio. Tämän uhkakuvan mukaisesti Ruotsi teki poliittiset linjaukset sellaiseksi, että valtakuntaa oli puolustettava kaikin käytettävissä olevin resurssein. Käytettävissä Ruotsilla oli puolustusjärjestelmä, joka muodostui yleiseen asevelvollisuuteen perustuvaan kenttäarmeijaan ja alueelliseen puolustukseen nojaavaksi järjestelmäksi.²

1.1 Tutkimusongelma ja menetelmät

Tutkimuksen otsikkoa ”Neuvostoliiton muodostama uhka Ruotsin puolustussuunnittelussa 1950-luvulla” lähestytään tutkimusasetelman kautta kolmesta eri näkökulmasta. Nämä ovat Ruotsin turvallisuuspoliittinen ympäristö, Ruotsin uhkakuvat ja Ruotsin puolustusratkaisut ja resurssit. Näiden näkökulmien kautta pyritään vastaamaan tutkimuksen pääkysymykseen:

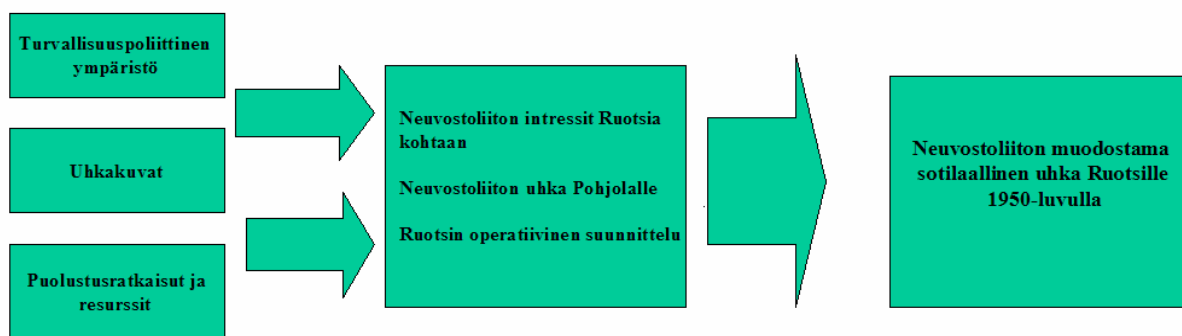
- Millaisen uhkan Neuvostoliitto muodosti Ruotsin puolustussuunnittelussa 1950-luvulla?

Tutkimuksen pääkysymystä tukevat seuraavat alakysymykset:

- Mitkä olivat Neuvostoliiton sotilaalliset intressit Ruotsia kohtaan?
- Millaiset olivat Neuvostoliiton muodostamat uhkakuvat koko Pohjolassa?
- Mitä konkreettisia suunnitelmia Ruotsilla oli Neuvostoliiton sotilaallisia toimia vastaan?

¹ Blomberg, 1998, s. 140

² Saarelainen, 2000, s. 84

Tutkimusasetelma

Tutkimuksen tarkasteluajankohdasta tulee erotella 1950-luku erillisenä ajanjaksona kylmän sodan ajalta. 1950-luku ajoittui kylmän sodan niin kutsuttuun ensimmäiseen vaiheeseen, jolloin yleinen tilanne Pohjois-Euroopassa niin sotilaallisesti, kuin myös turvallisuuspoliittisesti oli hyvin erilainen, kuin 1950-lukua edeltävänä tai seuraavina vuosikymmeninä.

Tutkimuksessa käytetään kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, jossa käsittelen perinteiseen tapaan aihetta käsittelevää lähdeaineistoa. Tutkimuksessa analysoidaan, kuvaillaan ja kartoitetaan uhkamalleja ja puolustusratkaisuja käsittelevää informaatiota ja tämän kautta pohditaan muuttuvien tekijöiden vaikutuksia tutkimuskysymyksissä määriteltyihin tutkimuskohteisiin. Tutkimuksessa pyritään välttämään hypoteettista lähestymistapaa ja turvallisuuspoliittista spekulointia – asioita lähestytään ja johtopäätöksiä tehdään lähinnä vertailujen ja analyysin kautta.

1.2 Tutkimuksen rakenne ja rajaukset

Tutkimus rakentuu viidestä luvusta. Ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimustyön lähtökohta, kuvataan lyhyesti Ruotsin puolustuspoliittinen ja sotilaallinen tilanne tutkimuksen lähtökohtana sekä esitetään tutkielman teoreettiset taustatekijät. Tähän kappaleeseen on sisällytetty myös tutkimusongelma ja tutkimusmenetelmät sekä tutkimustyön rakenne ja rajaukset, käsitteistöä ja määritelmiä, sekä lähdeaineistoa koskevat havainnot.

Toisessa luvussa keskitytään Ruotsin maantieteellisiin ja turvallisuuspoliittisiin taustatekijöihin ja aihealueita tarkastellaan niin Ruotsin näkökulmasta, kuin muiden valtioidenkin kannalta. Tämä kappale antaa tutkimukselle historiallisen viitekehyksen

tarvittavassa laajuudessa, jonka johdosta tutkimuksen lähtökohdallinen näkökulma saadaan käsiteltyä perusteellisesti.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan Ruotsin ja Pohjolan uhkakuvia ja niiden kehittymisen perusteita, sekä tarkastellaan Neuvostoliiton näkemystä ja intressejä Ruotsia kohtaan 1950-luvulla.

Neljännessä luvussa käsitellään Ruotsin tekemiä puolustusratkaisuja sekä operatiivisia suunnitelmia mahdollista Neuvostoliiton hyökkäystä vastaan. Viimeisessä luvussa kootaan tutkimustyön johtopäätökset ja tarkastellaan niitä tutkimuskysymysten valossa.

Tutkimustyössä tarkastellaan Ruotsin turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa sekä sotilaallisia uhkakuvia, että operatiivista suunnittelua pääosin julkisten tutkimustöiden, dokumenttien ja artikkeleiden avulla. Tutkimustyön otsikon mukaisesti aihealue on rajattu käsittelemään pääasiassa Ruotsia koskevaa turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa, uhkakuvia ja operatiivista suunnittelua, sekä niiden seurauksena tapahtuneita maanpuolustuksellisia tapahtumia. Kuitenkin käsittelen tutkimuksessa osiltaan myös koko Pohjolaa koskevia kokonaisuuksia sekä Neuvostoliiton intressejä niin Ruotsia kuin kaikkia pohjoismaita kohtaan; tällä tarkastelutavalla voidaan luoda laajempi näkemys aiheesta ja muodostaa selkeämpi kokonaisuus tutkimuksessa käsiteltävistä aihealueista. Ruotsin puolustusvoimien materiaalia ja asevoimien organisaatioita käsitellään vain saatavilla olevien julkisten asiakirjojen ja lähteiden kautta.

Tutkimuksen ajallinen rajausta kohdentuu kylmän sodan ensimmäiseen vaiheeseen 1950-luvulle. Saadakseni ajallisesti tutkimuksestani selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden käsittelen tapahtumia pääasiassa vuosien 1948-1961 väliseltä ajalta.

1.3 Käsitteitä ja määritelmiä

Toisen maailmansodan jälkeistä aikaa vuosina 1947-1989 kutsutaan *kylmäksi sodaksi*, joka kuvaa vastakkainasettelun sodanomaisuutta ilman varsinaisia sotatoimia. Kylmä sota oli pitkä konflikti, jonka aikana koettiin useita kansainvälisiä kriisitilanteita mutta elettiin myös pitkiä liennytyksjaksoja sekä käytiin suurvaltojen valtakamppailuun liittyneitä ”kolmannen maailman” sotia.³

³ Visuri, 1997, s. 326

Alueiden ja politiikan suhdetta voidaan tarkastella poliittisen maantieteen tai *geopolitiikan* näkökulmista. Poliittinen maantiede on luonteeltaan lähinnä kuvailevaa ja selittävää, kun taas geopolitiikassa korostetaan maantieteen määräävää vaikutusta poliittisiin päätöksiin.⁴

Geostrategia voidaan määritellä strategian maantieteelliseksi perusteeksi. Tällöin on painotettu yleensä sotilasstrategisia tekijöitä ja lähestytty sotilasmaantieteen alaa. Geostrategia on käsitteellisesti geopolitiikan lähisukulainen, jolloin geostrategia on myös ymmärrettävissä yksinkertaisesti geopolitiikan strategiseksi soveltamiseksi käytäntöön.⁵

Ruotsin sodan jälkeistä sotasuunnittelua hallitsi sotavuosien suuntautuminen *strategiseen puolustukseen*. Ruotsin puolustuksen tuli odottaa hyökkäystä ja sulauttaa se omalla alueellaan käytävään viivytyks- ja torjuntataisteluun. Ruotsissa katsottiin, että sodan jälkeen syntynyt uusi valtapoliittinen järjestys Itämeren alueella oli tehnyt Ruotsin aseman uhanalaiseksi. Ruotsin puolustuksen oli sen tähden pyrittävä voittamaan aikaa idästä tulevan hyökkäyksen yhteydessä, jotta Ruotsin odottamalla läntisellä avulla olisi merkitystä ja se ehtisi ajoissa perille. Strateginen puolustus tarkoitti siis erityisesti sitä, että Ruotsin asevoimat keskittyivät oman alueen puolustamiseen. Mutta strategisen ajattelun puitteissa hyväksi käytettäisiin kaikki mahdollisuudet offensiiviseen yhteenottoon, jopa koskemaan sotilaallisia toimenpiteitä Ruotsin rajojen ulkopuolella.⁶

1.4 Lähdeaineisto ja aiemmat tutkimukset

Tutkimusaineisto perustuu kylmän sodan aikaisiin ja kylmän sodan jälkeen ilmestyneisiin lähteisiin. Lähteinä ovat pääsääntöisesti sotahistorian ja turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tutkijoiden kirjoittamat tutkimukset ja artikkelit.

Pääasiassa tutkimuksessa käytetty julkaistu lähdeaineisto on peräisin Helsingin yliopiston ja Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastoista sekä tutkimuksessa on käytetty Helsingin yliopistossa tehtyä opinnäytetyötä. Tutkimuksessa käytetty aineisto painottuu sotahistorian, strategian ja turvallisuuspolitiikan tutkimusaloille.

Aikaisempaa tutkimusta opinnäytteeseeni liittyen on tehty Ruotsissa ja myös Suomessa. Löytämäni ruotsalaiset tutkimukset ovat peräisin Ruotsin maanpuolustuskorkeakoulusta ja ne käsittelevät osittain suoraan samaa aihetta, kuin itse käsittelen työssäni. Tällaisia tutkimuksia

⁴ Ibid, s. 164

⁵ Ibid, s. 165

⁶ Suominen (toim) 2002, s. 250-252

ovat: Zetterberg, Kent (Toim): Hotet från öster, svensk säkerhetspolitik, krigsplanering och strategi 1945-1958, Försvarshögskolan, Stockholm, 1997 ja Gustafsson, Bengt: Det sovjetiska hotet mot Sverige under det kalla kriget, Försvarshögskolan, Stockholm, 2007.

Suoraan tutkimukseen liittyvää suomalaista tutkimusta ei ole tehty, on kuitenkin mainittava seuraavat tutkimukset jotka osillaan sivuavat omaa työni aihetta: Poutiainen Pekka, Ruotsin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muutokset kylmän sodan jälkeen, MPKK, 2004 sekä Blomberg, Fred Mikael: Puolueettomuus etsii muotoaan, Ruotsin turvallisuuspolitiikka II maailmansodan jälkeen, Yleisen valtio-opin kansainvälisen politiikan suuntautumisvaihtoehdon pro gradu-tutkielma, 1998.

Tärkeimpänä lähteinä työni kannalta voidaan nimetä kolme kirjaa, jotka muodostavat opinnäytetyöni lähdeaineiston rungon. Kirjat käsittelevät Ruotsin sodanajan suunnittelua, uhkakuvia ja puolustuspoliittisia ratkaisuja kylmän sodan ajalta. Kirjojen tekijät ovat ruotsalaisia alansa tutkijoita ja kaksi teoksista on julkaistu Ruotsin Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimuksina. Seuraavassa lyhyet kuvaukset teoksista:

Yhtenä kolmesta tärkeimmästä lähteestä työssäni pidän Kent Zetterbergin toimittamaa kirjaa Hotet från öster: Tre studier om svensk säkerhetspolitik, krigsplanering och strategi i det kalla krigets första fas 1945-1958. Kirja on julkaistu 1997 Ruotsin Maanpuolustuskorkeakoulun toimesta ja se koostuu kolmesta eri kirjoituksesta jotka käsittelevät Ruotsin sotasuunnittelua sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa 1950-luvulla. Teos on hyvin kattava ja sisältää ruotsalaisten omaa näkemystä omaan historiaansa sekä ennen kaikkea teoksessa on kerrottu hyvin tarkasti Ruotsin operatiivisesta suunnittelusta sekä Ruotsin kokemista sotilaallisista uhkakuvista kylmän sodan alkuvaiheessa.

Wilhelm Agrellin kirjoitus Finis Finlandiae, Tapani Suomisen toimittamassa kirjassa Itsekkyyttä vai valtiomiestaitoa: Ruotsin idänpolitiikka ja Suomi vuodesta 1812 vuoteen 2002, käsittelee Suomea Ruotsin sotasuunnitelmissa kylmän sodan aikana. Artikkelissa selvitetään Ruotsin kokemaa uhkaa idän suunnasta ja samalla sen varautumista idästä suuntautuvaan hyökkäykseen. Artikkelissä sisältyy myös tutkijan pohdintaa Ruotsin turvallisuuspolitiikasta ja Ruotsin asemasta Pohjolassa kylmän sodan aikana.

Neuvostoliiton muodostamaa uhkaa Ruotsia kohtaan käsitellään Kenraali Bengt Gustafssonin kirjassa *Det sovjetiska hotet mot Sverige under det kalla kriget* (2007). Kirja on myös Ruotsin Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisema tutkimus, jossa Gustafsson kirjoittaa Neuvostoliiton suunnitelmista mahdollisia sotatoimia varten Pohjolassa ja Pohjois-Euroopassa. Kirjassa on varsin paljon tuoretta tutkimustietoa joka tuo omaan työhöni tarvittavan näkemyksen Neuvostoliiton sotilaallisista intresseistä Ruotsia kohtaan.

Tutkimuksessa käytetty lähdekirjallisuus on suurelta osin ruotsin kielistä ja tutkimuksessa käytettyä aiheeseen liittyvää erikoisterminologiaa käsitellään osin alkuperäiskielellä sekä englannin kielellä, koska tietyille sanoille ja termeille ei ole olemassa yleisesti hyväksytyjä suomennoksia. Selvennykseksi tekstissä esiintyvä ruotsin- tai englanninkielinen nimike on suluissa termin jälkeen.

2. HISTORIALLISET TAUSTATEKIJÄT

2.1 Maantieteellinen sijainti ja sotilasmaantiede

Ruotsi sijaitsee Pohjois-Euroopassa osana Skandinaviaa. Naapureina Ruotsilla on idässä Suomi, lännessä ja pohjoisessa Norja ja etelässä pienen salmen takana Tanska ja Saksa. Ruotsi on alueellisesti suuri maa myös Euroopan mittapulla katsottuna. Ainoastaan Venäjä, Ranska, Ukraina ja Espanja ovat Ruotsia suurempia. Ruotsi on pituussuunnassa 1600 kilometriä pitkä. Hiukan enemmän, kuin puolet Ruotsin maa-alasta on metsää ja järviä maassa on yli 100 000. Ruotsilla on myös hyvin pitkä rannikko, jota sivuaa idästä sekä Itämeri, että Pohjanmeri. Rannikon edustalla on lisäksi tuhansia saaria mantereen suojana.⁷

Itämeren alue on ollut läpi historian Ruotsin pääasiallinen naapurialue. Jo viikinkiajoista lähtien Ruotsilla tai sen alueella asuneilla kansoilla on ollut aktiivinen kiinnostus jopa itäisimmälle Baltian rannikolle. Etelä- ja Keski-Ruotsi ovat olleet Ruotsin valtiollinen keskus läpi historian, sekä taloudellisesti, että väestöllisesti. Keskiajalta lähtien Ruotsi kamppaili Saksan kanssa kauppaa- ja talousvallasta Itämeren alueella ja Ruotsi olikin 1600- ja 1700-luvulla yksi Pohjois-Euroopan ja Itämeren suurvalloista.⁸

⁷ sweden.se, geography of sweden, [www-dokumentti], http://www.sweden.se/templates/cs/FactSheet____12241.aspx, viitattu 15.12.2008

⁸ Krohn (Toim), 1996, s. 147

Strategisesti merkittäviä alueita Ruotsin ympäristössä on paljon. Geostrategisesti nousevat esille erityisesti Itämeri, Tanskan salmet ja Kuolan niemimaa. Itämeri oli erityisesti kylmän sodan aikana merkittävä, koska Ruotsin uhkakuvien mukaiseen invaasioon varauduttiin juuri Itämeren suunnasta. Lisäksi 1950-luvulla Ruotsin kannalta Itämeren geostrategiaa tarkasteltaessa nousee esiin merkittävä meristrateginen alue, johon sisältyy Kielin kanava, Tanskan salmet sekä Ahvenanmaa ja Hiidenmaan- Hangan välinen kolmio. Tähän kolmioon liittyi muun muassa Ahvenanmaan kysymys, jolla oli oma merkityksensä Ruotsille ja heidän arvioilleen Ruotsia kohtaan kohdistuvista uhkakuvista.⁹ Ahvenanmaan ja Suomen rannikkoalueiden merkitys Ruotsille on ollut suuri jo Krimin sodasta alkaen. Tuolloin Ruotsi oli yhteistyössä läntisen liittouman kanssa, tarkoituksenaan tavoitella Ahvenanmaata ja Suomen rannikkoalueita. Ruotsalaisten tavoitteet eivät kuitenkaan toteutuneet ja tuloksena oli kansainvälinen sopimus Ahvenanmaan demilitarisoinnista. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Ruotsi vaati Ahvenanmaan irrottamista Suomesta ja sen liittämistä osaksi Ruotsia. Juuri ennen toisen maailmansodan alkua Suomen ja Ruotsin hallitukset ehtivät jo sopia Ahvenanmaan yhteisestä puolustuksesta, ennen kuin Ruotsi perääntyi sopimuksesta Neuvostoliiton painostuksen alaisena.¹⁰

Ruotsilla on useita sille tyypillisiä maantieteellisiä erikoisalueita, kuten Gotlanti. Suomen Sotakorkeakoulun tekemän käänöslyhennelmän, Ruotsin puolustusvaliokunnan julkaisusta, mukaan Ruotsin rannikkoalueella on harvoja paikkoja jotka soveltuvat laajojen maihinnousuoperaatioiden toteuttamiseen. Saman kirjoituksen mukaan Ruotsilla on heitä kohtaan kohdistuvaa hyökkäystä vastaan hyvät puolustusmahdollisuudet saaristoissa ja eri väyläkapeikoissa. Samalla Ruotsin puolustukselle edullisia paikkoja ovat maan raja-alueet, erityisesti Pohjois-Ruotsin vähäiset tieyhteydet, joita tukee puolustajalle edulliset maasto-olosuhteet. Sen sijaan Etelä- ja Keski-Ruotsin avoimen maaston todetaan soveltuvan hyökkääjän maahanlaskuoperaatiolle.¹¹

Maantieteellisesti arvioituna olosuhteet ovat olleet samankaltaiset 1950-luvulla ja yleisesti kylmän sodan aikana. Kylmän sodan aikaisia Ruotsin uhkakuvia tarkasteltaessa lähdettiin siitä, että invaasio tulee yhdestä tai useammasta suunnasta. Vaihtoehtoisia hyökkäystapoja Ruotsiin olivat maahyökkäys Suomen Lapin kautta tai strateginen maihinnousu- ja/tai maahanlaskuoperaatio Itämeren ylitse. Rannikolla Ruotsille erityisen uhanalaisia alueita olivat Etelä-Ruotsin rannikko sekä valtakunnan hallinnollinen keskus, Tukholma.¹²

⁹ Visuri, 1997, s. 176

¹⁰ Jakobson, 2003, s. 71

¹¹ Ruotsin kokonaismaanpuolustus 1990-luvun kynnyksellä, Sotakorkeakoulu, 1988, s. 23-24

¹² Krohn, 1996, s. 154

Strategisesti Itämeren merkitys Ruotsin uhkakuvia ajatellen on ollut suuri, mutta myös yhtä merkittävä alue maantieteellisesti oli kylmän sodan aikana pohjoinen Norlanti. Kylmän sodan aikaisen uhkakuvan mukainen maahyökkäys suuntautuisi Suomen rajojen yli Lapin kautta Pohjois-Ruotsin malmikentille ja edelleen kohti Tukholmaa. Pohjoisen alueen merkittävydestä kertoo se, että Ruotsi rakensi pohjoiseen kaksi suurta linnoitusjärjestelmää, Kalixin ja Luulajan (etummainen ja taaempi torjuntavyöhyke). Näiden linnakkeiden tehtävänä oli estää Neuvostojoukkojen tunkeutuminen malmirataa pitkin kohti Narvikia.¹³

2.2 Ruotsin turvallisuus- ja puolustuspolitiikka

Sodanjälkeisessä uudelleenjärjestelyssä Ruotsi liittyi Yhdistyneisiin kansakuntiin, joka oli perustettu heinäkuussa vuonna 1945. Taustalla oli Ruotsin kokemukset Kansainliitosta. Tutkija Heikki Talvitie kuvaili asiaa seuraavasti: ”Järjestö oli avannut Ruotsille foorumin, jolla puolueeton maa saattoi osallistua kansainvälisen politiikan piiriin kuuluvien asioiden käsittelyyn menettämättä kykyään säilyttää laaja liikkumisvara”. Vuoden 1948 tapahtumat, jolloin Tšhekkoslovakiasta tuli Neuvostoliiton protektoraatti ja jolloin Suomi solmi Neuvostoliiton kanssa ystävyys- yhteistyö- ja avunanto-sopimuksen, herättivät Ruotsissa huolestuneisuutta. Tällöin Ruotsi päätti nostaa varustelutasoaan osoittaakseen, että sen riippumattomuuteen puuttuminen ei tulisi tapahtumaan ilman vastarintaa.¹⁴

Vuosina 1945-1946 tapahtuneet Ruotsin huomattavat lentokonehankinnat ennakoivat länteen päin liukuvan puolueettoman Ruotsin asettumista Neuvostoliiton vastaiseen ”etulinjaan” 1950-luvun alussa. Huippusalaisen Yhdysvaltojen tiedustelupalvelun asiakirjan ”NSC-121” mukaan oli Yhdysvaltojen etu, että Ruotsi olisi saatu sotilasliitto Nato:n (North Atlantic Treaty Organisation) jäseneksi. Kun Ruotsi ei Yhdysvaltojen taivuttelusta huolimatta, liittynyt Nato:n, Yhdysvallat katsoi, että heidän tuli hyväksyä poliittisena tosiasiana Ruotsin harjoittama turvallisuuspolitiikka, jonka mukaisesti se vältti suuria sotilasliittoja. Samassa ”NSC-121” raportissa todettiin suoraan, että ”Ilman Ruotsin muodollista Natoon sitoutumistakin Euroopan puolustus hyötyisi Ruotsin nykyistä läheisemmästä liittoutumisesta ja yhteistyöstä sen Nato-naapurien sekä myös Yhdysvaltojen kanssa.” Kirjoittaja Hannu Rautkallion mukaan toteamus sisälsi tosiasian, että Ruotsin ja Yhdysvaltojen sotilas- ja

¹³ Suominen (toim), 2002, s. 252

¹⁴ Suominen (toim), 2002, s. 67

siviiliviranomaiset harjoittivat jo läheistä ja luottamuksellista yhteistyötä Ruotsin puolustuksen kokonaisvaltaiseksi kehittämiseksi.¹⁵

Puolueettomuuspolitiikka ja pitkä rauhan aika nähtiin Ruotsissa syy-seuraus-suhteessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa ja poliittisissa perusteluissa kylmän sodan aikana. Tutkija Fred Blombergin mukaan tähän liittyi näkökanta, että jos Ruotsi olisi katsonut eristäytyneen puolueettomuuden tulleen riittämättömäksi vaihtoehdoksi, olisi Ruotsilla ollut kolme muuta turvallisuuspoliittista suuntautumisasihtoehtoa turvallisuusvajeensa paikkaamiseksi:

1. Pohjoismainen turvallisuuspoliittinen yhteistyö, jolla edistettäisiin Pohjolan säilymistä puolueettomana ja samalla estettäisiin lännen ja Neuvostoliiton läsnäolo, sekä niiden välinen vastakkainasettelu Pohjolassa.
2. Ruotsilla olisi mahdollisuus lisätä turvallisuuttaan salaisella sotilaallisella yhteistyöllä länsimaiden kanssa.
3. Ruotsi liittoutuisi länsimaiden kanssa.¹⁶

Ruotsin turvallisuus ja puolueettomuuspolitiikka perustui kylmän sodan aikana ajatukseen, että voimatasapaino toimisi Ruotsin eduksi, jos puolueettomuuspolitiikka epäonnistuisi. Tätä tilannetta varten tehdyt sopimukset länsiliittouman kanssa muodostivat turvatakuut, jotka olisivat astuneet voimaan, mikäli puolueettomuuspolitiikka olisi epäonnistunut.¹⁷

3. RUOTSIN UHKAKUVAT

Toisen maailmansodan jälkeen Ruotsissa vallitsevaksi uhkakuvaksi arvioitiin Ruotsia vastaan kohdistuva suurhyökkäys useammasta mahdollisesta suunnasta. Mahdollisena hyökkääjänä pidettiin Neuvostoliittoa ja sen määräysvaltaan kuuluneita Varsovan liiton jäsenmaita. Ruotsin virallisten asiakirjojen mukaan myös Saksa ja Nato mainittiin potentiaalisina hyökkääjinä mutta uhkaa pidettiin niin epätodennäköisenä, ettei operatiivisia suunnitelmia Saksan tai Nato:n hyökkäyksen varalle valmisteltu.¹⁸

Sodan jälkeistä jaksoa Ruotsin turvallisuuspoliittisessa tilanteessa dominoi kaksi sotilasstrategisesti tärkeää aluetta – yksi etelässä ja yksi pohjoisessa. Pohjoisen alueen strategista merkittävyyttä korosti Kuolan niemimaan läheisyydessä oleva Neuvostoliiton

¹⁵ Rautkallio, 1991, s. 150-151

¹⁶ Blomberg, 1998, s. 40-41

¹⁷ Ibid, s. 70

¹⁸ Suominen (toim), 2002, s. 250

tukikohtaverkosto johon 1950-luvulla kehittyi vahva ydinasekapasiteetti. Lisäksi alueen merkittävyyttä korosti Pohjois-Atlantilla oleva Neuvostoliiton sotilasalue ja Naton huoltoreitti. Eteläinen strategisesti tärkeä sotilasalue käsitti Itämeren alueen, joka mahdollisti yhteyden Euroopan mantereeseen. Erityiseksi eteläisen alueen teki se, että Neuvostoliiton armeijan selustaportaan huoltoyhteydet olivat uhattuna Saksan suunnasta Itämeren alueella.¹⁹

3.1 Neuvostoliiton strateginen näkemys Pohjolasta

Manner-Eurooppa, josta Neuvostoliitto strategisessa suunnittelussa käytti nimitystä läntinen – TVD²⁰ (suom. sotanäyttämö) oli kaiken suunnittelun keskeisin osa-alue koskien sitä miten sotilaallinen kohtaaminen suurvaltojen välillä voitaisiin välttää, aloittaa tai voittaa. Samalla myös Pohjolan alueella tai luoteis- sotanäyttämöllä oli huomattava merkitys Neuvostoliiton strategisessa suunnittelussa, johtuen alueen sivusta asemasta suhteessa Manner-Eurooppaan ja Nato:n meriyhteyksiin Atlantilla. Neuvostoliitolle Skandinavia oli myös alue josta pommitus- ja myöhemmin ohjusiskut oltaisiin voitu toteuttaa, ei pelkästään Neuvostoliiton satelliittivaltioihin vaan myös Neuvostoliiton sydänalueille. Tutkija Gustafsson kirjoittaa, että Skandinavian alue oli Neuvostoliitossa nähtävissä sen eräänlaisena ”pehmeänä alavatsana”, tärkeänä alueena sen lähiympäristössä johon sillä itsellään ei ollut valtaa.²¹

1950-luvulla Neuvostoliiton sotilasdoktriinia leimasi puolustuksellinen näkemys, jossa Neuvostoliitto varautui länsiliittouman hyökkäykseen omalle alueelleen. Pian kuitenkin alkoi Neuvostoliitossa kehittyä hyökkäävämpi doktriini, johon Neuvostoliitto alkoi soveltamaan kehittämänsä ensi-iskun (pre emptive strike) doktriinia. Tämän doktriinin ideana oli, että välittömästi, kun huomataan Nato:n suunnittelevan mahdollista hyökkäystä, Neuvostoliitto ja Varsovan liitto suorittavat hyökkäyksen vaikeuttaakseen ja estääkseen Yhdysvaltoja tuomasta ydinaseita ja täydennyksiä Eurooppaan. Tähän suunnitelmaan kuului muun muassa nopea hyökkäys Tshekkoslovakiasta ja Puolasta leveällä rintamalla kohti länttä, tavoitteena saavuttaa Atlantti muutamassa päivässä. Samaan operaatioon kuului Neuvostoliiton sotasuunnittelussa ainakin Tanskan salmien ja eteläisen Norjan ja Skoonen haltuun saaminen. Vaikkakin Neuvostoliitto otti kyseisen doktriinin virallisesti käyttöönsä vasta vuonna 1960, oli se suunnitelmissa olemassa jo varhain 1950-luvun puolivälissä. Neuvostoliitto antoi viitteitä tästä nopeasta valmiudesta hyökkäykseen vuonna 1956, kun se vastasi voimalla

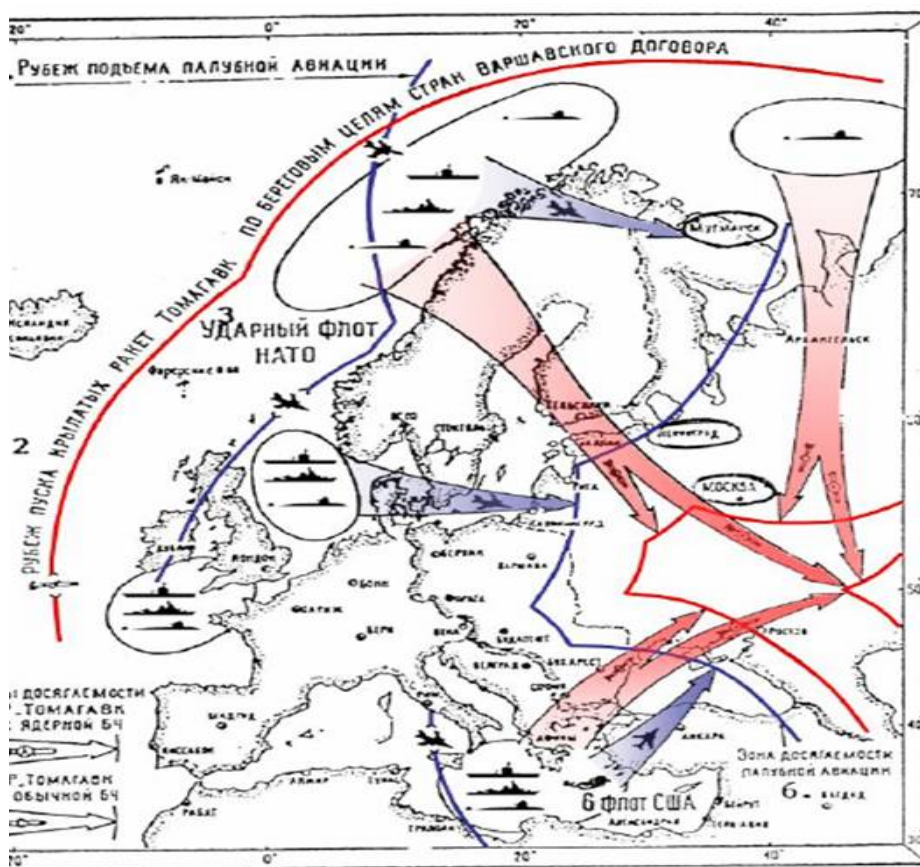
¹⁹ Krohn (toim.), 1996, s. 150-151

²⁰ Neuvostoliitto jakoi strategisessa suunnittelussaan maailman kuuteen *Teatr Voenny Destvij* [Theatre of Strategic Military Actions – TSMA] alueeseen. Manner-Eurooppa oli läntinen TVD ja Skandinavia kuului luoteis- TVD:n. Luoteis- TVD koostui Suomesta, Ruotsista, Norjasta ja Islannista. Tanska kuului läntiseen TVD:n. (Gustafsson, 2007, s. 12)

²¹ Gustafsson, 2007, s. 25

Unkarin kansannousuun. Neuvostoliitto kykeni tuolloin 46 tunnissa mobilisoimaan joukot Unkarin miehittämiseen.²²

Neuvostoliiton uhkakuvat ja sotilasdoktriini liittyen Pohjolaan oli siis vielä 1950-luvulla hyvin samanlainen, kuin se oli 1940-luvulla ollut, vaikkakin suunnitelmat tulevasta ensi-isku doktriinista olivat selvästi jo olemassa. Uhkakuva perustui alueelliseen uhkaan, johon liittyi voimakkaasti lännen ilmapommitusten mahdollisuus Skandinavian alueelta ja jotka olivat mahdollisesti suunnattuja neuvostohallinnon sydämeen, Moskovaan tai Leningradiin.²³

Kuva 1:

Neuvostoliiton näkemys Skandinavian alueelta kohdistuvasta uhasta. 1950-luvulla tämä uhka perustui kokonaan strategiaan ydinasepommittajiin, jotka olivat riippuvaisia Pohjolan alueella sijaitsevista tukikentistä. (Gustafsson, Bengt: Det sovjetiska hotet mot Sverige under det kalla kriget, s. 24, Försvarshögskolan, Stockholm, 2007)

²² Ibid, s. 21-25

²³ Ibid, s. 29

3.2 Neuvostoliiton muodostama uhkakuva Skandinaviassa

Ruotsin uhkakuva toisen maailmansodan jälkeen ja erityisesti 1950-luvulla oli, että Neuvostoliitto hyökkää Skandinaviaan. Neuvostoliiton mahdollisesta hyökkäyksestä Skandinaviaa vastaan tehtiin Ruotsissa kahdeksan eri skenaariota, joista Ruotsin puolustusvoimat käyttivät nimitystä krigsfall (sotatapaus). Uhkaavimpana arviona Ruotsissa pidettiin sotatapausta (krigsfall) DNS (Danmark, Norge, Sverige), jossa Neuvostoliiton hyökkäys tapahtuisi kaikkiin kolmeen maahan samanaikaisesti. Muita variaatiomalleja Neuvostoliiton hyökkäyksestä oli DS (Danmark, Sverige), DN (Danmark, Norge), NS (Norge, Sverige), D (Danmark), N (Norge), S (Sverige) ja sotatapaus ISO eli Isolerat angrepp (eristävä hyökkäys). Sotatapauksien arvioissa katsottiin, että hyökkäys Skandinaviaan olisi osa tai se aloittaisi Neuvostoliiton laajan hyökkäyksen Euroopassa kohti länttä. Skandinaviassa Neuvostoliiton hyökkäyksen strategisina tavoitteina olisi pääsy Atlantin rannikolle ja Skagerackin haltuun saaminen, josta se voisi jatkaa hyökkäystä kohti länttä. Myös Länsi-Skandinavian lentokentät ja laivaston tukikohdat olisivat tärkeitä tavoitteita. Kaikissa uhkakuvissa kuitenkin arvioitiin, että sota idän ja lännen välillä sisällyttäisi Skandinavian Neuvostoliiton hyökkäykseen, jossa se pyrkisi Skandinavian kautta hyökkäämään Euroopan mantereelle pohjoisesta ja toisaalta jatkamaan hyökkäystään länteen kohti Englannin kanaalia.²⁴

Sotatapaus DNS:ssä lähtökohtana oli, että Neuvostoliitto hyökkää samanaikaisesti koko Skandinaviaa vastaan. Skenaariossa hyökkäys olisi tapahtunut kolmesta eri ilmansuunnasta: idästä, pohjoisesta ja etelästä niin maalta, mereltä kuin ilmasta. Arvion mukaan hyökkäys olisi pitänyt sisällään:

1. Maihinnousu- ja maahanlaskuoperaatiot Narvikin alueelle
2. Maahyökkäys Pohjois-Norjaan ja Pohjois-Ruotsiin
3. Maihinnousu Tanskaan ja Skåneen sisältäen maahyökkäyksen Jyllantiin ja maihinnousu ja maahanlasku operaatiot Själlantiin ja sieltä Länsi-Ruotsiin sekä Etelä-Norjaan
4. Mahdollisesti maihinnousu ja maahanlasku operaatiot suoraan Oslon ja Stavangerin alueelle
5. Ilma- ja meri-iskuja Skandinavian sisäisiin ja ulkoisiin länteen kohdistuviin yhteyksiin

²⁴ Zetterberg, 1997, s. 49

6. Hyökkäyksiä lentokentille ja laivastontukikohtiin sekä ilmahyökkäyksiä hallinnollisiin keskuksiin.²⁵

Neuvostoliiton hyökkäysmahdollisuudet Skandinaviaan olivat riippuvaisia hyökkäysalueiden hallinnasta ja sen omista joukoista Pohjois-Euroopan alueella. Ruotsalaiset arvioivat 1949 Neuvostoliiton eri pohjoismaihin kohdistuvien hyökkäysjoukkojen vahvuuksiksi seuraavat:

Tanska

Maahyökkäys Jyllantiin	3-5 divisioonaa
Maihinnousu ja maahanlasku Själlantiin	3-4 divisioonaa

Norja

Maahyökkäys Pohjois-Norjaan	2-3 divisioonaa
Maihinnousu ja maahanlasku Narvikin alueelle	
Maihinnousu ja maahanlasku Etelä-Norjaan	3 divisioonaa

Ruotsi

Maahyökkäys Pohjois-Ruotsiin	10-20 divisioonaa
Maihinnousu ja maahanlasku Etelä-Ruotsiin korkeintaan	5 divisioonaa kerralla ²⁶

Sotatapaus DNS oli uhkakuvana pahin mahdollinen vaihtoehto Skandinavialle. Pahimmillaan hyökkäys mahdollisen suursodan yhteydessä olisi tapahtunut ennen muita taisteluita manner-Euroopassa, jolloin Skandinaviaan olisi kohdistunut valtavan suuret voimat. Ruotsin puolustusvoimien arvioiden mukaan tämän skenaarion toteuduttua Ruotsi, Norja ja Tanska eivät olisi pystyneet puolustamaan alueitaan ilman ulkopuolista sotilaallista apua.²⁷

²⁵ Ibid, s. 50-51

²⁶ Ibid, s. 45

²⁷ Ibid, s. 50-51

Ruotsissa arvioitiin, että sotatapaus DS olisi ollut länsivaltojen strategisessa suunnittelussa korkeassa arvossa, ja tällä tavoin alentanut länsivaltojen kynnystä osallistua taisteluihin Neuvostoliiton hyökkäystä vastaan. Sotatapauksessa DN oli arvioitu, että Neuvostoliitto toteuttaisi hyökkäyksen samalla tavalla, kuin Saksa oli toiminut Norjan ja Tanskan miehittämisessä vuonna 1940. Tässä skenaariossa Ruotsi olisi todennäköisesti julistanut itsensä puolueettomaksi ja Neuvostoliitto ei välttämättä olisi ylettänyt sotatoimiaan Ruotsin alueelle.²⁸

Sotatapaus ISO (isolerat angrepp) oli uhkakuvana eräänlainen yllättävä kaappaushyökkäys. Skenaariossa hyökkäys olisi voinut tapahtua hetkenä jolloin Skandinaviassa olisi ollut alhainen valmius vastata sotatoimiin johtuen joko Skandinavian maiden huonosta puolustusvalmiudesta tai länsimaiden sotavoimien keskittymisestä muualle. Eräs skenaario olisi tilanne missä länsivallat olisi keskittänyt voimavaransa Välimeren ja Lähi-idän alueelle, jolloin Skandinaviaan jäisi eräänlainen voimatasapainollinen tyhjiö. Hyökkäysoperaatio tapahtuisi nopeasti ja yllättäen valtauksen periaatteella ilmaiskuille pääkaupunkeihin, merioperaatioina tärkeimpiin satamiin ja iskuilla tärkeisiin viestiyhteyksiin. Iskuja seuraisi tärkeimpien satamien ja lentokenttien haltuunotto ja viestiyhteyksien tuhoaminen. Näillä operaatioilla Neuvostoliitto eristäisi Skandinavian läntiseltä avulta jota seuraisi laaja hyökkäys tavoitteena koko Skandinavian valloittaminen.²⁹

3.3 Uhkakuvat Ruotsin operatiivisessa suunnittelussa

Ruotsin sodanjälkeistä sotasuunnittelua aina 1960-luvun toiselle puoliskolle saakka hallitsi suuntautuminen strategiseen puolustukseen. Ruotsin puolustuksen tulisi odottaa hyökkäystä ja sulauttaa se omalla alueella käytävään viivytys- ja torjuntataisteluun. Sotasuunnittelun taustalla ei ollut poliittis-ideologinen harkinta, vaan huomioon otettiin pienen valtion sotilaalliset edellytykset erittäin ylivoimaisen suurvallan välittömässä läheisyydessä. Ruotsissa toisen maailmansodan loputtua aloitetuissa strategisissa tutkimuksissa todettiin, että uusi valtopoliittinen järjestys ja Neuvostoliiton eteentyönnetty asema Itämeren alueella olivat tehneet Ruotsin asemasta uhanalaisen. Ruotsin puolustuksen oli sen tähden pyrittävä voittamaan aikaa idästä tulevan hyökkäyksen yhteydessä, jotta läntisellä avulla olisi merkitystä ja se ehtisi ajoissa perille. Tämän kaltaiset suuret avunantotoimet lännestä

²⁸ Zetterberg, 1997, s. 51-54

²⁹ Ibid, s. 54

mahdollisen sodan tapahtuessa olivat tärkeimpänä lähtökohtana strategisessa suunnittelussa aina 1960-luvun jälkipuoliskolle saakka.³⁰

Ruotsalaisten operatiivisen suunnittelun pohjana olevat uhkakuvat rakentuivat Ruotsissa niin sanottujen sotatapausten mukaisiksi. Sotatapaukset olivat muodostuneet 1930-luvulla perustuen Ruotsin puolustuskomitean mietintöihin Ruotsia kohtaan mahdollisesti muodostuvista sotilaallisista uhista, jotka myöhemmin tarkentuivat toisen maailmansodan jälkeen kahteen sotatapaukseen. Sotatapaukset olivat nimetty numeroin, sotatapaus II (Neuvostoliitto) ja sotatapaus III (länsivallat). Sotatapaus III oli kuitenkin vain pelkkä muodollisuus ja kyseistä uhkakuvaa vastaan ei tehty minkäänlaista operatiivista suunnitelmaa. Näin ollen operatiivisen suunnittelun kohteena oli sotatapaus II, joka oli jaettu alueellisiin alakategorioihin. II S tarkoitti Neuvostoliiton hyökkäystä Etelä-Ruotsia vastaan meriteitse eteläisen Itämeren yli tai Tanskan kautta. II C (myöhemmin nimellä 2Ö) sisälsi voimakkaan hyökkäyksen suoraan Keski-Ruotsiin. II N sisälsi hyökkäyksen Pohjois-Suomen kautta Torniojokilaaksoon. Pahimpana sotatapauksena oli kuitenkin sotatapaus II SN, jossa Neuvostoliitolla olisi valmiudet hyökätä Ruotsiin samanaikaisesti useilta pääsuunnilta. Jokaisen uhkakuvan perustana oli oletus, että Neuvostoliiton varsinaiset operaatiokohteet olivat Ruotsin ulkopuolella ja, että Ruotsin alueen hallinta ei sinänsä ollut Neuvostoliitolle itseisarvo.³¹

Sekä sotatapaus II N:ssä että II C:ssä ratkaisevana tekijänä oli Neuvostoliiton pääsy Suomen alueelle. Ruotsissa katsottiin, että Suomella ei mahdollisen suurkonfliktin sattuessa ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia säilyttää suvereniteettiansa. Ruotsissa pidettiin selviönä, että mahdollisen konfliktin keskitysvaiheessa Neuvostoliitto aktivoisi yya-sopimuksen ja esittäisi uhkavaatimuksin tai neuvottelujen yhteydessä pääsyä Suomen alueelle, aluevesille ja ilmatilaan. Verukkeena Neuvostoliiton arvioitiin käyttävän defensiivistä argumenttia, mutta Ruotsissa sen oletettiin olevan osa keskitysmarssia ennen hyökkäyssotaa pohjoisella sivustalla. Operatiivisen suunnittelun uhkakuvissa Suomesta tulikin kuljetustekninen puskurivyöhyke. Ruotsin kannalta etuna olikin Pohjois-Suomen huono liikenneverkko ja olematon sotilaallinen infrastruktuuri joka kylläkin lähti kehittymään 1950-luvun lopussa. Ruotsin tiedustelupalvelu päivitti operatiivisen suunnittelun pohjalle teoreettista kuljetussuunnitelmaa, jonka avulla voitiin laskea miten nopeasti ja laajasti Neuvostoliiton sotavoimat saattoivat ryhmittyä etupainoisesti Lounais-Suomessa ja Torniojokilaaksoa vastaan. Uhkakuvassa Ruotsia vastaan olisi voitu suunnata sivustahyökkäys Selkämeren ja

³⁰ Suominen (toim.), 2002, s. 250

³¹ Ibid, s. 250-251

Pohjanlahden yli sen mukaan, saisiko Neuvostoliitto Suomen hallintaansa ja kuinka nopeasti.³² Tässä tapauksessa pohjoisen Ruotsin puolustus olisi kilpajuoksu venäläisten Suomen kautta kulkevan keskitysmarssin ja Ruotsin puolustusvoimien Keski-Ruotsista tulevien mobilisointi- ja keskityskuljetusten välillä. Uhkakuvaa vastaan oli noin kolmasosa Ruotsin kenttäarmeijasta jaettu puolustamaan kahta pohjoisen Norlannin linnoitusjärjestelmää Kalixin ja Luulajan asemia. Neuvostojoukkoja estettäisiin viimeiseen asti tunkeutumasta malmirataa pitkin kohti Narvikia.³³

4. RUOTSIN PUOLUSTUSRATKAISUT

4.1 Ruotsin operatiivinen suunnittelu ja puolustuskoktriini

Ruotsin doktriinina toisen maailmansodan jälkeen oli strategisen puolustuksen malli, joka oli perustana kaikelle operatiiviselle suunnittelulle. Strateginen puolustus tarkoitti erityisesti 1950-luvulla, että Ruotsin sotavoimat keskittyivät oman alueen puolustamiseen. Toisaalta samanaikaisesti strategisen puolustuksen puitteissa hyväksi käytettäisiin kaikki mahdollisuudet offensiiviseen yhteenottoon. Operatiivisessa suunnittelussa puolustushaarojen taktiset periaatteet olivat siis ilmeisen offensiivisia. Tämä tarkoitti sitä, että Ruotsissa voitiin suunnitella operatiivisella ja taktisella tasolla erilaisia valtion rajojen ulkopuolella tapahtuvia sotilaallisia toimenpiteitä. Tutkija Wilhelm Agrell kirjoittaa Ruotsin sotasuunnittelusta seuraavasti ”sota oli sotaa ja heti kun se syttyi, kaikki varotoimet olisivat poissa laskuista. Naton kanssa aloitettaisiin yhteistyö, liittouman esikuntien yhteistoiminta varmistettaisiin ja USA:n ydinasesuoja aktivoitaisiin tarvittaessa”³⁴. Tämä tarkoitti sitä, että sotatilan syttyessä tai sen uhatessa ei Ruotsissa olisi ollut syytä poliittisesti rajoittaa taktista ja operatiivista toimintaa Ruotsin rajojen ulkopuolella, esimerkiksi Suomessa, jos Neuvostoliitto miehittäisi Suomen tai uhkasi sen aluetta. Strateginen puolustus muodostuisi tällöin taktisesti offensiivisista hyökkäyksistä, joiden tarkoitus oli viivyttää ja vaikeuttaa vihollisen etenemistä tarvittaessa jo Ruotsin rajojen ulkopuolella.³⁵

Ruotsin sodanaikainen kenttäarmeija 1950-luvulla muodostui kolmesta armeijakunnasta ja yhdestä erillisestä yhtymästä (divisioonaa vastaava) sekä viidestä jalkaväkiprikaatista ja

³² Tutkija Wilhelm Agrell kirjoittaa artikkelinsa *Finis Finlandiae* loppuviitteissään, että Ruotsin puolustusvoimien pääesikunnan tiedusteluosasto arvioi, että 18:lta täysin varustellulta neuvostodivisioonalta veisi 15 vuorokauden huoltovarmuuden kanssa kolme viikko marssia Ruotsin pohjoiselle maarajalle. Kaappaushyökkäyksessä laskettiin neljän neuvostoliittolaisen kärkidivisioonan saavuttavan rajan neljässä vuorokaudessa. (Suominen, 2002, s. 265)

³³ Ibid, s. 251-252

³⁴ Ibid, s. 252

³⁵ Ibid, s. 252-253

rykmentistä.³⁶ Kenttäarmeijaa tuki laivasto ja ilmavoimat, jotka kehittyivät 1950 - luvun aikana pääasiassa Yhdysvalloilta hankituilla hävittäjillä ja keskiraskailla pommittajilla yhdeksi maailman suurimmista ilmavoimista Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen jälkeen.³⁷ Ruotsin armeija koostuisi sodan aikana noin 700 000 miehestä, noin 1000:sta modernista hävittäjästä sekä kookkaasta laivastosta, joka sisälsi isoja risteilijöitä, torpedoveneitä ja sukellusveneitä. Lisäksi Ruotsissa vaikutti vahva ruotsalainen aseiteollisuus, joka pystyi toimittamaan modernia aseistusta armeijan käyttöön.³⁸

Operatiiviset suunnitelmat perustuivat edellisessä luvussa kerrottuihin uhkakuvien mukaisiin sotatapauksiin, joissa Neuvostoliiton hyökkäys tapahtuisi joko etelästä, pohjoisesta, Keski-Ruotsista tai useista suunnista saman aikaisesti. Kolme Ruotsin kenttäarmeijan armeijakuntaa ryhmitettiin jokaista sotatapausta vastaan lähtöasetelmaan, jossa 3. armeijakunta oli ryhmitetty Etelä-Ruotsiin, 2. armeijakunta Pohjois-Ruotsiin ja 1. armeijakunta Keski-Ruotsiin. Armeijakuntien vahvuus vaihteli sotatapauksittain sen mukaisesti, mistä vihollisen päähyökkäys tulisi suuntautumaan.³⁹ Alkuasetelman jälkeinen toiminta rakentui suunnitelmalle, että perusasetelmassa olevat vahvat liikkuvat asevoimat pysyivät komentajan alaisena strategisena reservinä, jota annettaisiin alueellisille alijohtajille heti käyttöönsä, kun vihollisen painopisteen suunta voitiin vahvistaa. 1950-luvulla strategisena reservinä oli Keski-Ruotsiin ryhmitetty 1. armeijakunta, joka koostui kolmesta jalkaväkiyhtymästä (divisioonina vastaavia) ja yhdestä panssariprikaatista.⁴⁰

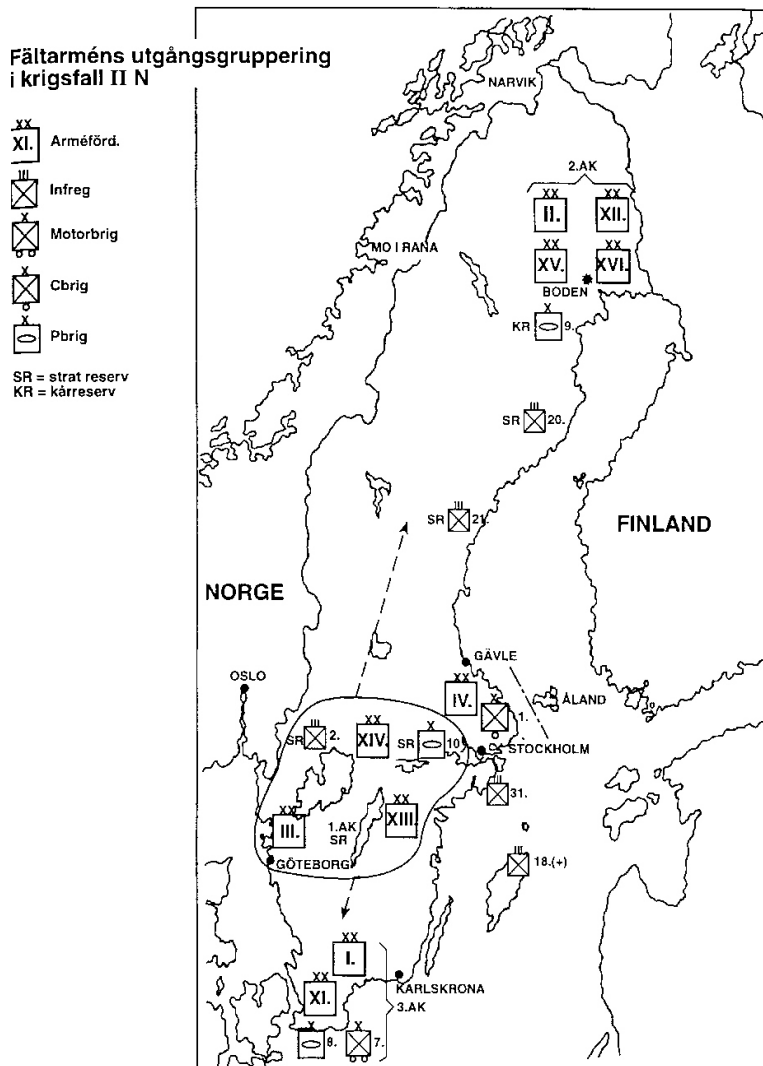
³⁶ Zetterberg, 1997, s. 157

³⁷ Ibid, s.6

³⁸ Ibid, s 57-59

³⁹ Ibid, s. 157

⁴⁰ Suominen (toim), 2002, s. 258

Kuva 3

Ruotsin kenttäarmeijan lähtötilanne ryhmitys 1950-luvulla sotatapaukseen II N - hyökkäys pohjoisesta. (Zetterberg, Kent (Toim): Hotet från öster, svensk säkerhetspolitik, krigsplanering och strategi 1945-1958, s. 163, Försvarshögskolan, Stockholm, 1997)

Haasteena operatiivisessa suunnittelussa oli kuljetuskapasiteetti. Eri vaihtoehtoihin kuuluvat sotavoimat olivat käytettävissä, kun joukko-osastot olisivat mobilisoitu ja organisoitu sotaa varten. Tämä tarkoitti valtavaa logistista haastetta, koska toiminta vihollisen päähyökkäys suunnan vahvistuttua tulisi olla nopeaa. Keskityskuljetukset olisi hoidettu pidemmällä etäisyyksillä pääasiassa rautateitse. Vaihtoehtoisia kuljetusmahdollisuuksia ei oikeastaan ollut lainkaan, sillä Ruotsilla ei ollut sotilaallista lentokuljetuskapasiteettia kokonaisten joukko-osastojen strategista siirtämistä varten, vaikka pieni osa joukoista oltaisiin voitu siirtää siviilikoneilla Pohjois-Norlantiin ja Gotlantiin. Myös Gotlannin puolustaminen muodostui haasteeksi. Gotlannin puolustus oli suunniteltu perustuvan laajaan vahvistus- ja huolto-operaatioon, jossa Gotlannin puolustuksesta huolehtisi mantereelta tuotu joukko. Näin ollen Gotlantiin jouduttaisiin sitomaan suhteellisesti suuria voimia, kun käyttöön otettaisiin suuret

määrät kuljetustonnistoa, pintataisteluyksiköitä ja ilmapuolustuskalustoa. Gotlannin yhteyksien suojele oli Ruotsin laivastolle hyvin raskasta ja Ruotsin merikuljetusresurssit olivatkin pitkälti sidottuja Gotlannin puolustukseen.⁴¹

4.2 Ruotsin ydinaseohjelma

Ruotsi teki 1940-luvun lopulta arvioita Naton offensiivisten ilmavoimien tuesta, ensin yhdysvaltalaisien ja brittiläisten pommittajien antamasta ja myöhemmin myös Naton taktisten ilmavoimien antamasta tuesta. Jos mahdollinen sota ylittäisi ydinasekynnyksen, Nato huolehtisi ydinasehyökkäyksestä Itämeren strategisiin avainkohteisiin (lastausasemiin, liikenteen solmukohtiin, johtokeskuksiin ja lentotukikohtiin). Mahdolliset ydinasekohteet olivat Baltian ja Leningradin sotilasalueet sekä Suomi. Naton strategisissa suunnitelmissa erityinen amerikkalainen lentoyoukko sijoitettaisiin varhaisessa vaiheessa ydinasetehtäviin Etelä-Norjaan.⁴² Samanaikaisesti Ruotsissa käynnistyi kuitenkin oma ruotsalainen ydinaseohjelma. Ruotsi oli jo vuonna 1945 tehnyt sopimuksen Yhdysvaltojen kanssa uraanista ehdolla, että Ruotsi pitäisi uraanin poissa Neuvostoliiton ulottuvilta. Varsinaisesti omasta ydinaseesta Ruotsin sotilasjohto alkoi puhumaan vuonna 1954. Kun oman ydinaseen tekemiseen vaadittavat kustannukset paljastuivat Ruotsille odotettua kalliimmaksi, alettiin Ruotsissa harkita ydinaseen ostoa Yhdysvalloista. Ruotsi teki Yhdysvalloille ostotarjouksia ydinaseesta vuosien 1954-1960 välillä. Yhdysvaltain korkein johto piti kuitenkin parhaana, että Ruotsi perustaisi puolustuksensa konventionaaliseen aseistukseen ja kieltävä vastaus Ruotsin pyyntöön annettiin vuonna 1960. Ruotsin oma ydinaseohjelma päättyi lopullisesti, kun maa allekirjoitti ydinsulkusopimuksen vuonna 1968.⁴³

1950-luvulla tehdyt suunnitelmat Ruotsin kansallisesta ydinaseesta sisälsivät laajoja tutkimuksia ydinaseen toimintaperiaatteesta ja sen kohteiden valinnasta. Ruotsin ydinasehyökkäyksen tärkeimpiä kohteita olivat vihollisen hyökkäyksessä käytettävät lastaussatamat. Ruotsissa arvioitiin, että yksittäiset ydinräjähteet saattaisivat aiheuttaa hyökkääjälle maksimaalista haittaa, tai jopa estää laivaustyöt kokonaan. Myös ydinaseiden käyttöä maihinnoususatamia vastaan harkittiin mutta niiden käyttöä ei koettu houkuttelevaksi, kun huomioon otettiin niiden vaikutus omiin asutuskeskuksiin. Kuitenkin Pohjoisen-Norlannin puolustukseen harkittiin käytettävän sekä taktisia ydinaseita, että massiivista kemiallisten aseiden käyttöä.⁴⁴

⁴¹ Suominen (toim), 2002, s. 258-259

⁴² Ibid, s. 256

⁴³ Helsingin sanomat, 16.7.1999

⁴⁴ Suominen(toim), 2002, s. 257

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Ruotsin lähes kaksi sataa vuotta kestänyt sodaton aika on merkittävä kaikilta tasoilta tarkasteltuna. Ruotsi pystyi kansallisella ja kansainvälisellä politiikallaan välttämään sekä ensimmäisen, että toisen maailmansodan. Tämän jälkeen Ruotsi tasapainoili kylmän sodan aikana suurvaltojen välillä yhtenä lännen puskurimaana säilyttäen oman puolueettomuutensa jättäen liittymättä läntisiin puolustusliittoumiin.

Ruotsin virallinen ulkopoliittinen linja toisen maailmansodan jälkeen oli puolueettomuus ja liittoutumattomuus. Historia on kuitenkin osoittanut, että sodan syttyessä Ruotsi olisi voinut nopealla tahdilla liittoutua läntisten maiden kanssa. Tällainen kahteen suuntaan toteutettu politiikka kyseenalaistaa osaltaan koko ruotsalaisen puolueettomuuskäsitteen. Kylmän sodan aikaista julkista politiikkaa ja salaista yhteistyötä Nato:n kanssa verrataankin useissa löytämässäni lähteissä Ruotsin jo 1800 - luvulla harjoittamaan politiikkaan. Ruotsissa ajateltiin, että Pohjolassa ja Euroopassa vallitseva suurvaltojen muodostama voimatasapaino toimisi Ruotsin eduksi, jos sen harjoittama puolueettomuuspolitiikka epäonnistuisi. Ruotsin harjoittamaa turvallisuuspolitiikkaa kylmän sodan aikana voidaan mielestäni kuvailla tavoitehakuiseksi politiikaksi, jossa Ruotsi suunnitteli valmiiksi useita eri toimintavaihtoehtoja luoduille uhkakuville.

Ruotsin valitsema ulkopoliittinen linja oli selkeästi pragmaattinen ja sen tarkoituksena oli turvata Ruotsin toiminnanvapaus ja turvallisuus. Tätä Ruotsin toimintamallia voidaan kuvata eräänlaiseksi takuupolitiikaksi, joka olisi astunut voimaan, mikäli harjoitettu ulkopoliittinen ei olisi onnistunut pitämään Ruotsia sodan ulkopuolella. Kuitenkin kaikesta Ruotsin toiminnasta oman turvallisuutensa eteen kylmän sodan aikana, voidaan löytää selkeä halu säilyttää sen oma itsenäinen puolustus.

Ruotsin uhkakuvat 1950-luvulla olivat tuolle ajalle nähtynä tavanomaiset: Neuvostoliiton invaasio idästä, tavoitteena saada haltuun Ruotsin maa-alueet. Uhkakuva varsinkin, 1950-luvun alussa, perustui Ruotsin kokemuksiin toisesta maailmansodasta. 1950-luvun aikana uhkamallit kuitenkin muuttuivat ydinaseiden ja uuden kylmän sodan muodostaman lännen ja idän vastakkainasettelun myötä. Invaasion uhkaan liittyi pian ydinasepelote ja toisaalta myös Ruotsin oma halu saada haltuunsa ydinaseita. Samalla Ruotsi koki jääneensä eturintamaan Neuvostoliittoa vastaan, Suomen yya-sopimuksen aiheuttaman tilanteen vuoksi. Ruotsin uhkakuvissa ja toisaalta myös operatiivisessa suunnittelussa Suomi ei pystyisi tai ei haluaisi

vastustaa Neuvostoliiton invaasiota. Ruotsin maantieteellinen asema Pohjolan keskellä teki Ruotsista varteen otettavan hyökkäysreitit Neuvostoliitolle kohti Pohjanmerta ja Atlanttia. Vaikka Ruotsi omassa uhkakuvamallissa olisi ollut vain osa suurempaa suurvaltojen yhteenottoa, koki Ruotsi itsensä merkittäväksi osaksi tuota mahdollista sotaa. Toisaalta, ruotsalaisten näkemystä tuki myös länsivaltojen Ruotsia kohtaan tuntema kiinnostus ja huoli Ruotsin puolustuksesta, joka ilmeni myöhemmin julkitulleena hyvinkin aktiivisena ja salaisena yhteistoimintana Nato:n ja Ruotsin välillä. Ruotsi muodosti sotilaallisista uhkakuvistaan useita eri skenaarioita joihin varauduttiin kaikilla saatavilla resursseilla.

Neuvostoliiton kannalta koko Skandinavia oli sille ongelmallinen alue. Neuvostoliitto näki sen alueena josta käsin sitä voitaisiin sotilaallisesti vahingoittaa, mutta sillä ei kuitenkaan ollut suoranaista hallintaa kyseiseen alueeseen. 1950-luvulla Neuvostoliitolla oli puolustuksellinen doktriini ja se näki Ruotsin sille mahdollisena uhkana lännestä suuntautuvan hyökkäyksen tapahduttua. Tästä näkökohdasta katsottuna, olivat Ruotsin pelot Neuvostoliiton hyökkäyksestä oikeutettuja, sillä olisi hyvin voinut olla mahdollista, että Neuvostoliitto olisi voinut suorittaa hyökkäyksen Ruotsiin, saavuttaakseen puskurivyöhykkeen itselleen myös Skandinaviasta.

Ruotsi osoitti myös omalla toiminnallaan, että se on valmis kohtaamaan sitä vastaan suuntautuvat hyökkäykset. Ruotsin sodanajan puolustusvoimat olivat määrävahvuudeltaan ja kalustoltaan mittavat millä tahansa mittarilla mitattuna. Ruotsi oli valmis tekemään puolustuksessaan radikaalejakin ratkaisuja, kuten sotatoimien ylettäminen mahdollisesti Pohjois-Suomeen ja Norjaan tai mahdollinen kemiallisten- ja ydinaseiden käyttäminen vihollisen hyökkäystä vastaan. Näillä toimilla Ruotsi olisi vahvistanut omia mahdollisuuksiaan omaan puolustukseensa. Ruotsi odotti saavansa länneltä nopeasti sotilaallista apua, mikäli Neuvostoliitto olisi hyökännyt Ruotsiin. Ruotsilla oli kuitenkin varsin kattava oma puolustusjärjestelmä jolla, se olisi voinut realistisesti taistella Neuvostoliiton hyökkäystä vastaan. Mielestäni voidaan tiivistää, että Ruotsilla oli Neuvostoliiton hyökkäyksen tapahduttua ainakin teoriassa resurssit, halu ja kyky taistella Neuvostoliittoa vastaan mutta samalla Ruotsilla oli ”takaportti” auki lännen nopealle avulle.

Historialliselta kannalta katsoen, Ruotsi sisäisti ohjenuoran, jolla he ovat pystyneet reagoimaan historian muutoksiin ja sitä kautta menestyneet. Ruotsalaiset hyödynsivät kylmän sodan alkuvaiheessa taitavasti omaa geostrategista asemaansa ja pystyivät sitä kautta luomaan itselleen riittävän uskottavan uhka-arvon omaavan itsenäisen puolustuksen.

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Blomberg, Fred Mikael: Puolueettomuus etsii muotoaan, Ruotsin turvallisuuspolitiikka II maailmansodan jälkeen, Yleisen valtio-opin kansainvälisen politiikan suuntautumisvaihtoehdon pro gradu-tutkielma, 1998.

JULKAISTUT LÄHTEET

Gustafsson, Bengt: Det sovjetiska hotet mot Sverige under det kalla kriget, Försvarshögskolan, Stockholm, 2007.

Jakobson, Max: Tilinpäätös, Helsinki, Otava, 2003.

Krohn, Axel (Toim): The Baltic Sea Region, Hammarström Ulf, 1996.

Rautkallio, Hannu: Kekkonen ja Moskova, Suomi lännestä nähtynä 1956-1962, Tammi, 1991

Saarelainen, Jorma ja Metteri, Jussi: Sodan ja taistelun kuva, MPKK, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 2, 3/2000.

Sotakorkeakoulu: Sotatieteenlaitos, Strategian asiantietoa, Ruotsin kokonaismaanpuolustus 1990-luvun kynnyksellä: käänöslyhennelmä: Ruotsin vuoden 1984 puolustuskomitean loppumietintö, Helsinki, 1988.

Suominen Tapani (Toim): Itsekkyyttä vai valtiomiestaitoa, Ruotsin idänpolitiikka ja Suomi vuodesta 1812 vuoteen 2002, Tammi, Helsinki, 2002

Visuri, Pekka: Turvallisuuspolitiikka ja Strategia, WSOY, 1997.

Zetterberg, Kent (Toim): Hotet från öster, svensk säkerhetspolitik, krigsplanering och strategi 1945-1958, Försvarshögskolan, Stockholm, 1997

ARTIKKELIT

sweden.se, geography of sweden,

http://www.sweden.se/templates/cs/FactSheet____12241.aspx, viitattu 15.12.2008

Helsingin Sanomat, 16.7.1999:

www.helsinginsanomat.fi/uutisarkisto/199907/ulko/990716ul11.html, viitattu 18.1.2009.